УДК 339.54(477)

Віра Алієва-Барановська,
доктор наук у галузі економіки, заступник декана Інституту реклами

ОСУЧАСНЕННЯ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ»

Висвітлюються положення Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 р. № 959-XII, які були з нього вилучені впродовж понад 20 років зберігання Законом чинності.
Ключові слова: *зовнішньоекономічна діяльність, державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності, ліцензування зовнішньоекономічної діяльності, Світова організація торгівлі.*

Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 р. № 959-XII ухвалила Верховна Рада Української РСР дванадцятого скликання, якщо за точку відліку брати «сталінську» Конституцію. Римське число «XII» якраз і вказує на те, якого скликання була Верховна Рада. Згодом з легкої руки народного депутата Верховної Ради України чотирнадцятого скликання Олександра Лавриновича (потім він був першим заступником Голови Верховної Ради і Міністром юстиції України) дванадцята Верховна Рада стала вважатися першою. Ця Рада була обрана ще за радянських часів, але за демократичними принципами (було багато претендентів на кожне депутатське місце). Ця Рада проголосила незалежність України. 28 жовтня 2012 р. Україна мала обирати свій парламент VII скликання. Звертаємо увагу на цікаву річ: окремі літери латинського алфавіту використовуються замість числівників.

З часу ухвалення Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» спливло понад 20 років. З точки зору сучасної юриспруденції це досить тривалий термін. Сучасні закони довго не живуть. Довготривалість законів залишилася у минулому. Нині здається фантастичним те, що у Стародавньому Римі «Закон XII таблиць» зберігав чинність впродовж однієї тисячі років. Тодішні школярі його вивчали напам'ять, як нинішні вивчають таблицю множення. Закон діяв спочатку у Західній Римській імперії, а потім і у Східній Римській імперії (Візантії).

До Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» неодноразово вносилися зміни, але він жодного разу не викладався у новій редакції.

Зовнішньоекономічна діяльність та її правове регулювання викликає інтерес у низки дослідників. Їй присвячено статті, книги, розділи у книгах, зокрема у підручниках і посібниках з господарського права. Зовнішньоекономічною діяльністю України опікуються, наприклад, А. К. Вишняков, І. І. Дахно, В. І. Кисіль, В. К. Мамутов, О. Х. Юлдашев. З того конкретного питання, що є предметом цієї статті, публікацій не доводилося зустрічати.

Мета цієї статті полягає у висвітленні тих положень Закону України від 16.04.1991 р. № 959-XII, які з нього були вилучені, та оцінити доцільність такого осучаснення.

Автор цієї статті вирішила проаналізувати, що ж у тексті Закону від 16.04.1991 р. № 959-XII залишилося і що було усунуто. З цією метою було взято першопочатковий текст Закону та текст Закону станом на 23.02.2012 р., коли до нього в останній раз вносилися зміни на час написання цієї статті. Те, що залишилося у тексті, було виділено жирним шрифтом. Було отримано досить наочну картину. Текст Закону охоплює 59 сторінок тексту формату А-4. З огляду на це немає можливості у журнальній статті показати отриманий результат. Неминуче доводиться словесно сказати про те, що ж було вилучено з тексту Закону.

У даній статті не йдеться про ті нові

положення, які з'явилися у тексті Закону України від 16.04.1991 р. № 959-XII. Цей аспект відображено у статті автора цих рядків «Еволюція державного регулювання вітчизняної зовнішньоекономічної діяльності», наданій влітку 2012 р. виданню «Наукові праці МАУП».

Зрозуміло, що скрізь у тексті Закону замість слів «Українська РСР» з'явилося слово «Україна». Зникло словосполучення «республік Союзу РСР».

Відбулися певні зміни у понятійному апараті. Наприклад, поняття «аудит» нині формулюється інакше, ніж у першопочатковому тексті Закону. Нині його розуміють як перевірку публічної бухгалтерської звітності, обліку, первинних документів та іншої інформації щодо фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання з метою визначення достовірності їх звітності, обліку, його повноти і відповідності чинному законодавству та встановленим нормативам.

Наприкінці існування СРСР аудит розуміли як перевірку фінансово-господарської та комерційної (у т. ч. зовнішньоекономічної) діяльності, яка проводиться за плату спеціалізованими госпрозрахунковими організаціями на договірних засадах і результати якої можуть використовуватися, зокрема, з метою оподаткування.

Змінилося і розуміння демпінгу, про що свідчить наступне порівняння.

Першопочатковий варіант

Демпінг — продаж товарів за цінами, нижчими від контрактних на міжнародних товарних ринках, за умови, що низький рівень ціни не зумовлюється відповідним рівнем витрат виробництва цього товару.

Нині

Демпінг — ввезення на митну територію країни імпорту товару за ціною, нижчою від порівнянної ціни на подібний товар у країні експорту, яке заподіює шкоду національному товаровиробнику подібного товару.

Вважаємо, що і «аудит», і «демпінг» нині сформульовано краще, ніж раніше.

Статті «Принципи зовнішньоекономічної діяльності» (ст. 2), «Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності» (ст. 3), «Види зовнішньоекономічної діяльності» (ст. 4) змін не зазнали, що за юридичною стійкістю нагадує німецький Цивільний кодекс 1896 р., який пережив кайзера, Веймарську республіку, А. Гітлера та інші часи.

Спочатку суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності мали право на її здійснення після державної реєстрації їх як учасників такої діяльності. У Києві на Львівській площі, 8, де знаходилося Міністерство зовнішньоекономічних зв'язків і торгівлі, на початку незалежності вишиковувалися черги заявників на реєстрацію, хоч, насправді, сенсу у такій реєстрації немає. Реєстрація вигідна хіба що чиновникам, які керують нею. Реєстрація надавала можливості для вимагання і одержання хабарів. Про масштаби хабарництва у зв'язку з цим автор статті інформації не має.

Раніше у ст. 6 зазначалося, що зовнішньоекономічний договір (контракт) підписувався:

— лише фізичною особою (якщо вона в установленому порядку вважалася підприємцем без створення юридичної особи);

— двома особами юридичної особи.

Нині положення про підписання сформульовано краще. Сказано, що зовнішньоекономічний контракт укладається суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності або його представником. Це вже непогано. Навіть міжнародні договори у сфері публічного права можуть підписуватися однією особою. Немає логіки у тому, щоб зовнішньоекономічний контракт (а він же може бути і мізерним) підписували дві особи. На жаль, як раніше, так і нині, не роз'яснено, що ж мається на увазі під простою письмовою формою. Насправді простою вона не є, бо встановлені певні канони. Свого часу було «Положення про форму зовнішньоекономічних договорів (контрактів)», затверджене наказом Міністерства зовнішньоекономічних зв'язків і торгівлі України від 05.10.1995 р. № 75. Йому на зміну прийшло «Положення про форму зовнішньоекономічних договорів (контрактів)», затверджене наказом Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України від 06.09.2001 р. № 201 (зареєстроване у Міністерстві юстиції України 21.06.2001 р. за № 883/6024).

Обидва «Положення» мали встановлену обов'язкову структуру зовнішньоекономічного контракту, тому довільною формою, на наш погляд, цей контракт вважати не можна. Його структура є регламентованою.

Зі ст. 6 вилучено колізійні прив'язки. Поки в Україні не було спеціального Закону України «Про міжнародне приватне право», то наявність цих прив'язок у Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність» була доцільною. За потреби можна було за аналогією закону використовувати колізійні прив'язки і в інших ситуаціях, окрім зовнішньоекономічної діяльності. Нині в Україні є Закон України «Про міжнародне приватне право» від 23.06.2005 р. № 2709-IV і найкраще місце для колізійних прив'язок — саме там.

Змін зазнала і ст. 9 «Органи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності».

Як відомо, в Україні спочатку було окреме міністерство — МЗЕЗторг. Його злили з Мінекономіки. Отже, згадка про МЗЕЗторг з тексту Закону випала. Що менше міністерств — то краще. Функції МЗЕЗторгу перейшли «центральному органу виконавчої влади з питань економічної політики», тобто тому, що нині відоме як Міністерство економічного розвитку і торгівлі.

Рада Міністрів УРСР стала Кабінетом Міністрів. По суті уряд зберіг всі попередні функції у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

З Національного банку України знято таку функцію, як здійснення обліку і розрахунків за наданими і одержаними державними кредитами і позиками, провадження операцій з централізованими державними кредитами і позиками, які виділяються з Державного валютного фонду у розпорядження Нацбанку.

Функції Нацбанку були викладені ширше і краще.

Зате функції Державного управління митного контролю Української РСР за своєю сутністю залишилися тими самими і для Державної митної служби України.

Зі ст. 11 «Принципи оподаткування при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності» були вилучені положення про податкові пільги. Пільги, очевидно, люблять підприємці в усьому світі. В Україні любов до пільг особливо поширена.

За першопочатковим текстом Закону пільги надавалися суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності, які відповідали таким критеріям:

— їх експорт перевищує імпорт (нетто-експортери) за фінансовий рік;

— обсяг їх експорту складає не менше 5% від обсягу реалізованих за фінансовий рік товарів;

— вони стабільно експортують наукові, наукоємні товари, а також товари, у вартості яких частка доданої вартості складає не менше 30%.

Зазначеним суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності надаються пільги у строках амортизації основних виробничих фондів у вигляді:

— норм прискореної амортизації основних виробничих фондів, що використовуються для виробництва експортних товарів;

— пільгових норм амортизації основних фондів, створених за рахунок нових інвестицій, що використовуються для виробництва експортних товарів;

— норм амортизації на імпортне обладнання, яке використовується для виробництва експортних товарів, не менших, ніж ті, що встановлені в країні походження такого обладнання.

Вважаємо, що скасування податкових пільг було доцільним. В умовах української дійсності наявність пільг означає наявність додаткових можливостей для корупції. Податкові пільги суперечать також канонам Світової організації торгівлі. Вона пільг не любить. Податкові пільги спотворюють конкуренцію у міжнародній бізнесовій діяльності.

У спадщину від радянських часів Україні дісталася практика обов'язкового розподілу державних валютних коштів. Статтею 12 було запроваджено обов'язковий розподіл виручки в іноземній валюті від зовнішньоекономічної діяльності між валютними фондами суб'єктів цієї діяльності і Державним валютним фондом і валютними фондами місцевих Рад.

Обов'язковому розподілу підлягала виручка в іноземній валюті від усіх суб'єктів цієї діяльності, які мали постійне місцезнаходження або постійне місце проживання на території України. Обов'язковий розподіл валютної виручки вписувався у принципи «соціалістич-

ної зрівнялівки», коли за рахунок передовиків кормилися інші.

Стаття передбачала встановлення стабільних п'ятикратних нормативів для визначення обсягу передачі виручки.

За передану валюту суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності одержували компенсацію в діючій на території України валюті за встановленим Національним банком курсом, який діяв на дату надходження валютних коштів на рахунок суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності.

Обов'язковий розподіл валютної виручки здійснювався банківськими установами. Обов'язковий розподіл виручки в іноземній валюті мав здійснюватися впродовж 30 робочих днів з часу надходження коштів в іноземній валюті до відповідної банківської установи.

Якщо компенсація у національній валюті вчасно не перераховувалася, то втрачалося право на одержання відповідних сум в іноземній валюті від суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності.

Були передбачені й інші положення у зв'язку з розподілом валютної виручки між тими, хто її заробив, і тими, хто хотів її мати.

Отже, розподіл валютної виручки відійшов в історію. Ринкові відносини і соціалістичні оборудки виявилися несумісними.

Декретом Кабінету Міністрів України від 11.01.1993 р. № 4-93 було зупинено дію:

— частини 4 ст. 13 у частині встановлення ставок ввізного мита Єдиним митним тарифом України;

— частини 7 ст. 13, що стосувалася митних правил.

Зазначеним Декретом було зупинено і дію останньої частини ст. 14, яка стосувалася надання кредитів іноземним суб'єктам господарської діяльності чи одержання у них кредитів. Національному банку надавалося право запроваджувати ліцензування надання і одержання кредитів у іноземній валюті.

Зупинено дії зазначених частин вже майже впродовж 20 років.

Найбільших змін у Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність» зазнало ліцензування і квотування операцій.

У назві ст. 16 — «Ліцензування і квотування зовнішньоекономічних операцій» слово «квотування» вилучене. Стаття 16 стала абсолютно новим текстом відповідно до Закону України від 16.11.2006 р. № 360-V. Тоді на фінішну пряму виходив процес приєднання України до Світової організації торгівлі. Механізми ліцензування, встановлені ще за часів СРСР, не відповідали критеріям СОТ. Стаття 16 неминуче вимагала осучаснення, що й було зроблено.

Першопочатковий текст ст. 17 «Заборона окремих видів експорту та імпорту» був збережений, але статтю доповнено цілою низкою нових положень, за рахунок чого вона стала значно більшою за обсягом.

Стаття ж 18 — «Порядок встановлення і використання технічних, фармакологічних, санітарних, фітосанітарних, ветеринарних та екологічних стандартів та вимог» зазнала змін навпаки. Раніше була досить великою за обсягом. Намагалася безпосередньо регулювати надзвичайно широке коло питань. Чинна ж нині редакція статті є бланкетною. У ній зафіксовано, що заходи, стандарти та вимоги до товарів, що імпортуються в Україну, визначаються законодавством України. Вважаємо такий підхід правильним. Попри бажання, одна стаття не може повно і адекватно регулювати величезне коло різноманітних аспектів.

У першопочатковому тексті Закону від 16.04.1994 р. № 959-XII ст. 20 робила наголос на антимонопольних заходах. Законом України від 20.11.2003 р. № 1294-IV назву статті було змінено. Тепер наголос робиться на зовнішньоекономічній конкуренції. У такому осучасненні був резон. Захист економічної конкуренції — явище осяжніше і зрозуміліше, ніж боротьба з монополіями.

Частини 5, 6, 7, 8 ст. 20 були вилучені, оскільки відповідно до Закону України від 20.11.2003 р. № 1294-IV ч. 1 ст. 20 стала бланкетною.

У ст. 22 із заголовку та тексту усунено слово «ревізія», яке там виконувало роль синоніму слова «аудит». Законодавець тим самим визнав, що аудит і ревізія — речі різні.

Спочатку передбачалося, що:

— за результатами кожного року Держкомстат складає і видає статис-

тичні відомості у внутрішніх та світових (зовнішньоторговельних) цінах про стан і структуру зовнішньоекономічних зв'язків;

— Мінфін складає відомості про стан і структуру зовнішньоторговельного і платіжного балансів, розрахунковий баланс, баланс зовнішньої заборгованості та про золотовалютні резерви.

Зазначене вище змінено, мабуть, на краще. Держкомстат щоквартально складає і публікує статистичну інформацію про стан і структуру зовнішньоторговельного балансу, а Мінфін — складає відомості про стан і структуру зовнішньої державної заборгованості.

Осучаснено заходи України у відповідь на дискримінацію та недружні дії. Переформулювання заходів відбулося у зв'язку зі вступом України до СОТ. Переформульовано також ст. 31, що стосується недобросовісної конкуренції.

Суттєвих змін зазнала і ст. 37 (про спеціальні санкції).

Отже, на підставі викладеного можна дійти таких ***висновків****.*

1. *Осучаснення Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 р. № 959-XII у цілому відбувалося у правильному напрямі, який наближав Україну до стандартів і вимог Світової організації торгівлі.*

2. *Давно слід було б усунути з термінологічного апарату (ст. 1 «Визначення термінів») окремі терміни, які вже є застарілими з огляду на членство України у СОТ.*

3. *З урахуванням досвіду, накопиченого Україною від свого членства у СОТ, як перший і найпростіший захід, слід було б негайно пройтися по тексту Закону від 16.04.1991 р. № 959-XII і вилучити з нього застарілі положення, які там могли залишитися.*

ПРИМІТКИ

1. Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки «Про зовнішньоекономічну діяльність» // Відомості Верховної Ради УРСР. — 1991. — № 29. — Ст. 377.

2. Вишняков А. К. «Регулирование внешнеэкономической деятельности в Украине» / А. К. Вишняков. — Х. : Одиссей, 2005. — 256 с.

3. Правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності : навч. посіб. / Г. О. Анцелевич, В. О. Голубєва, Т. В. Злуніцина [та ін.] ; за заг. ред. О. Х. Юлдашева. — К. : МАУП, 2005. — 272 с.

4. Омельченко А. Місце та роль законодавства України про зовнішньоекономічну діяльність в системі законодавства України / А. Омельченко // Право України. — 2011. — № 6. — С. 5—12.

Алиева-Барановская Вера. Осовременивание Закона Украины «О внешнеэкономической деятельности».

Освещаются положения Закона Украины «О внешнеэкономической деятельности» от 16.04.1991 г. № 959-XII, которые были из него изъяты в течение свыше 20 лет сохранения Законом силы.

Ключевые слова: *внешнеэкономическая деятельность, государственное регулирование внешнеэкономической деятельности, лицензирование внешнеэкономической деятельности, Всемирная торговая организация.*

Aliyeva-Baranovska Vira. Modernization of the Law of Ukraine «On external economic activity».

Provisions of the Law of Ukraine «On external economic activity» of April 16th, 1991 № 959-XII which were deleted from it during more than 20 years of its being in force have been elucidated.

Key words: *external economic activity, state regulation of external economic activity, licensing of external economic activity, World Trade Organization.*